

УДК 339.97: 330.322

**СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ**

*Л. П. Петрашко, д-р екон. наук, професор;
Т. В. Романьок, аспірант,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»,
пр. Перемоги, 54/1, м. Київ, 03068, Україна*

Розглянуто загальні передумови, країнові особливості та моделі відповідального інвестування в транснаціональному бізнесі. Наведена порівняльна характеристика позицій окремих країн з ринком, що формується та України у глобальних рейтингах. Показана динаміка кількості інститутів спільного інвестування в Україні. Проаналізована динаміка обсягів активів інститутів спільного інвестування в Україні. Представлена галузева структура викидів забруднюючих речовин. Визначено стратегічні орієнтири розвитку відповідального інвестування в Україні.

***Ключові слова:** Україна, моделі інвестування, ринок управління активами, спільне інвестування, навколишнє середовище, викиди.*

ВСТУП

Світова спільнота поступово приходить до усвідомлення того, що для успішного розвитку бізнесу потрібно гармонійний розвиток суспільства. Під цим мається на увазі поліпшення якості життя нинішніх і майбутніх поколінь. Більшість людей у нашій країні припускають, що вирішальна роль у виборі напрямів для інвестиційної діяльності повинна належати, в першу чергу, економічним і фінансовим факторам. Але в США та країнах Західної Європи все більше число інвесторів втягується у відповідальне інвестування. Іншими словами, капітал, вкладений у проект, повинен приносити не тільки економічну вигоду інвестору, а й позитивний ефект для суспільства.

Соціальні інвестори вкладають гроші в компанії, які велику увагу приділяють вирішенню питань соціальної політики, враховують у своєму бізнесі екологічні чинники, підтримують розвиток здорового суспільства, слідуєть високоморальним принципам ведення бізнесу. Такі компанії показують велику стійкість в умовах економічної нестабільності, високу якість управління і відмінну репутацію на ринку. Все більше власників приватного капіталу замислюються не тільки про економічну, а й про етичну сторону своїх вкладень. З урахуванням зазначеного, стаття набирає надзвичайної актуальності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичним та емпіричним дослідженням інвестиційної діяльності корпорацій у парадигмі стратегічного управління присвячено праці зарубіжних і вітчизняних вчених: Г. Александера, Дж. Бейлі, О. Білоруса, І. Бланка, О. Гаврилюка, Л. Дж. Гитмана, Р. Гранта, Р. Граффіна, А. Кредісова, Д. Лук'яненко, Г. Марковіца, О. Мозгового, Т. Орехової, Є. Панченка, О. Рогача, Л. Руденко-Сударевої, О. Сльозко, С. Соколенка, Дж. Трейнора, Лі Ченга, В. Шарпа, М. Шоулза, С. Якубовського.

Результати виконаного аналізу багатьох літературних джерел [1] вказують на те, що Україна перебуває в умовах економічної та політичної нестабільності. З огляду окресленого, автори вважають доцільним виокремити основні чинники, які визначатимуть умови формування та розвитку моделі ВІ в українському бізнес-середовищі.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні загальних передумов, країнових особливостей та моделей відповідального інвестування в транснаціональному бізнесі та визначенні стратегічних орієнтирів розвитку відповідального інвестування в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Слід відмітити, що по-перше, загальна стагнація економіки та дорогі фінансові ресурси, які уповільнюють зростання кредитного портфелю банківської системи, що проявляється у відсутності платоспроможних позичальників та жорстких умовах отримання кредитів, як нам здається, обмежуватимуть інвестиційну активність компаній.

По-друге, повільна адаптація вітчизняної економіки до підвищення цін на імпортований природний газ та недостатньо інтенсивні процеси запровадження енергозберігаючих технологій також негативно позначатимуться на рентабельності діяльності компаній з високим рівнем залежності від цін на газ, що, в свою чергу, зменшуватиме їх привабливість для потенційних інвесторів.

По-третє, важкість регуляторного тягаря та некоректне виконання компаніями законодавства обумовлюють існування тіньової економіки, в умовах якої компанії приховують частину своїх прибутків, яку могли б витратити на відповідальне інвестування.

По-четверте, відсутність в країні інституційної підтримки, а саме урядової установи та мережі неурядових організацій, які могли б стимулювати впровадження стандартів, принципів та інструментів відповідального інвестування в українському бізнес-середовищі, а також підтримувати його подальший розвиток.

По-п'яте, зношеність основних фондів та низький рівень використання сучасних технологій, на погляд авторів, впливають не лише на погіршення конкурентних позицій вітчизняних компаній на зовнішньому та внутрішньому ринку, а й збільшують екологічне навантаження на навколишнє середовище. Пояснюється це зростанням обсягів використання природних ресурсів та обсягів викидів парникових газів, стічних вод та твердих відходів у зв'язку з відсутністю на виробничих потужностях енерго- та водоощадних технологій, а також устаткування зі зменшення обсягів викидів та відходів.

І нарешті, поште, неналежне виконання трудового законодавства, що проявляється у численному порушенні його норм, обумовлює високий рівень безробіття, незахищеність ринку праці, низьку зайнятість жінок. Принаймні,

відмітимо, що фінансування місцевих громад тільки з центрального бюджету обмежує їх можливості в реалізації екологічних, соціальних та інших програм.

Враховуючи вищезазначене та результати порівняльної характеристики позицій окремих країн з ринком, що формується, які демонструють позитивні тенденції розвитку відповідального інвестування, та України у ряді міжнародних рейтингів економічного, екологічного, соціального й управлінського спрямування, можемо стверджувати, що порівняно з іншими країнами з аналогічним рівнем економічного розвитку, Україна має певною мірою схожий потенціал для становлення відповідального інвестування (наприклад, за Індексом легкості ведення бізнесу, Індексом екологічної ефективності, Індексом людського розвитку).

Однак нестабільність інвестиційного клімату, що проявляється у високому рівні корупції, політичній нестабільності, обмеженості доступу до фінансування, неефективності податкового законодавства, створює перешкоди для відповідального ведення бізнесу, зменшуючи привабливість об'єктів українського бізнес-середовища не лише для вітчизняних, а й для іноземних інвесторів, як це видно в табл. 1.

Таблиця 1 - Порівняльна характеристика позицій окремих країн з ринком, що формується та України у глобальних рейтингах

Назва рейтингу	Країни (місце у рейтингу/кількість балів)				
	Бразилія	Індія	Туреччина	Польща	Україна
ЕКОНОМІЧНІ					
Індекс легкості ведення бізнесу, 2014	116	134	69	45	112
Індекс економічної свободи, 2014	114/56,9	120/55,7	64/64,9	50/67,0	155/49,3
ЕКОЛОГІЧНІ					
Індекс екологічної ефективності, 2014	77/52,9	155/31,2	66/54,9	30/69,5	95/49,01
СОЦІАЛЬНІ					
Індекс людського розвитку, 2013	79/0,74	135/0,59	69/0,76	35/0,83	83/0,73
Індекс глобальної конкурентоспроможності, 2013-2014	56/4,33	60/4,28	44/4,45	42/4,46	84/4,05
УПРАВЛІНСЬКІ					
Індекс сприйняття корупції, 2013	72/42	94/36	53/50	38/60	144/25

* Складено авторами на основі [2-7]

Результати виконаного аналізу оцінки сталого розвитку країн з ринком, що формується, які мають найбільший (Південна Африка) та найменший (Індія) за обсягом активів відповідального інвестування ринки, та України за компонентами Індексу сталості розвитку суспільства дав змогу авторам визначити наступне.

Так, станом на 2012 р. Україна має навіть вищі показники економічного та соціального розвитку, ніж Південна Африка та Індія, однак несприятливий інвестиційний клімат стримує інвесторів від необдуманого вкладення фінансових ресурсів (рис. 1).

До речі, на думку експертів Європейської Бізнес Асоціації, на покращення показників інвестиційної привабливості України може вплинути ряд позитивних змін, а саме: новий склад Уряду, початок антикорупційних процесів у владі і суспільстві, підготовка реформ новим Урядом, розширення

співробітництва з ЄС, відкритий діалог влади і суспільства, пропозиції фінансової допомоги з боку ЄС та МВФ.

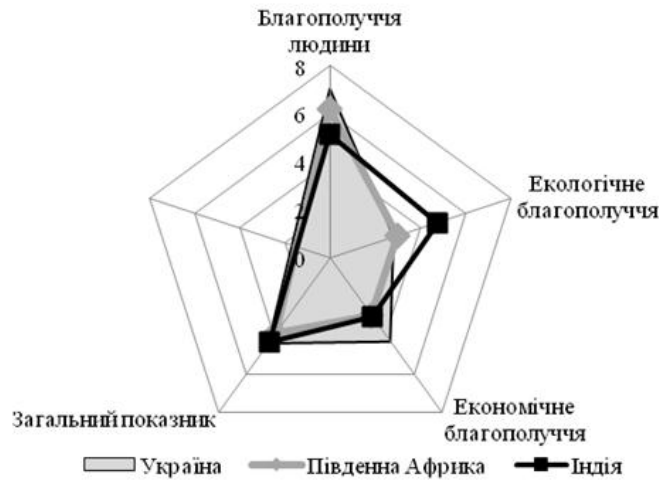

Рисунок 1. Порівняльний аналіз України та окремих країн з ринком, що формується за Індексом сталості розвитку суспільства. Складено авторами на основі [8]

Звертаючись до такої точки зору, наголосимо, що ряд факторів, характерних для сучасного етапу розвитку України, як нам вдається, не сприятимуть підвищенню інвестиційної активності як з боку вітчизняних, так і з боку іноземних інвесторів.

Підтвердженням позиції авторів слугує таке: війна у Донбасі, відсутність дій Уряду в напрямку реформ щодо ведення бізнесу, нестабільність фінансового ринку (коливання валютного курсу, проблеми банківської системи), падіння купівельної спроможності населення, відтік російських інвестицій та розрив економічних зв'язків з Росією [9].

В контексті вищезазначеного, зауважимо, що поява та подальший розвиток моделі відповідального інвестування в українському бізнес-середовищі, більш за все, будуть обумовлені прагненням суб'єктів економіки вирішити ряд існуючих економічних, екологічних, соціальних, етичних та інших проблем забезпечення сталого розвитку.

Враховуючи досвід формування моделі відповідального інвестування в інших країнах з ринком, що формується, та особливості ринку управління активами в Україні, можемо стверджувати, що відповідальне інвестування на початковому етапі розвитку буде характеризуватися поодинокими інвестиціями, які відповідатимуть критеріям відповідального інвестування. При цьому «піонерами» у запровадженні відповідального інвестування в українському бізнес-середовищі, на нашу думку, мають виступати інститути спільного інвестування (венчурні та невенчурні інвестиційні фонди) та недержавні пенсійні фонди (НПФ) як одні з найбільш прозорих та доступних, як для приватних, так і для корпоративних інвесторів, інструментів вкладення фінансових ресурсів.

Згідно з результатами аналізу ринку управління активами в Україні, представлених у звітах Української Асоціації Інвестиційного Бізнесу, нами визначено, що найбільш поширеними в Україні є інститути спільного

інвестування (ІСІ), зокрема, закриті венчурні фонди, кількість яких станом на кінець 2013 р. складала 1031 або 82,48% усіх наявних інститутів спільного інвестування. При цьому, відмітимо, що порівняно з 2009 р. спостерігалось значне збільшення їх кількості (на 291 фонд або 39,3 %).

Пояснюється окреслене не лише їх бажанням інвестувати високоризикові проекти, а й спрощеною процедурою звітності та пільгами при оподаткуванні. Водночас значно менше представлені на ринку управління активами відкриті та інтервальні інвестиційні фонди (38 та 37 відповідно). При цьому порівняно з 2009 р. не спостерігалось суттєвого збільшення їх кількості (табл. 2).

Таблиця 2 - Динаміка кількості інститутів спільного інвестування в Україні, 2009-2013 рр. (в одиницях)

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	% у загальній кількості, 2013 р.
Загальна кількість ІСІ, у тому числі:	985	1095	1125	1222	1250	100
- інтервальні	49	50	42	40	37	2,96
- відкриті	32	36	43	41	38	3,04
- закриті	164	182	173	168	144	11,52
- венчурні	740	827	867	973	1031	82,48
Загальна кількість НПФ, у тому числі:	96	93	85	83	76	100
- професійні	10	9	9	9	7	9,2
- корпоративні	11	10	8	8	8	10,5
- відкриті	75	74	68	66	61	80,3

* Складено авторами на основі [10]

До сказаного додамо, ще одним сегментом на ринку управління активами, який, враховуючи досвід інших країн з ринком, що формується, може, на думку авторів, відіграти суттєву роль у становленні моделі відповідального інвестування. Мова йде, в першу чергу, про сегмент недержавних пенсійних фондів, який станом на кінець 2013 р. був представлений 76 фондами, однак порівняно з аналогічним періодом 2009 р. їх кількість зменшилась на 20%.

Слід зауважити, що приріст активів, як і кількості фондів, наприкінці 2013 р. спостерігався лише у секторі венчурних інститутів спільного інвестування – вони зросли на 15,7 % порівняно з аналогічним періодом 2012 р., в той час як вартість активів інших інститутів спільного інвестування (інтервальних, відкритих, закритих) зменшилась на 21,6 %, 35,7 % та 11,9 % відповідно.

Скорочення обсягу активів в управлінні спостерігалось і в секторі недержавних пенсійних фондів – на 6,3%. Пов'язано це було, насамперед, зі звуженням сектору відкритих фондів, як це видно в табл. 3.

Результати виконаного нами дослідження сукупного обсягу активів інститутів спільного інвестування України в розрізі вищезазначених типів інвестиційних фондів дало змогу визначити, що найбільші частки на ринку займають венчурні фонди – 94,6 % (вона щорічно зростає – порівняно з 2012 р. збільшилась на 1,7 %) та закриті інвестиційні фонди – 5,25 %, в той час, як частки інших фондів є мізерно малі – 0,07 % для відкритих та 0,08 % для інтервальних.

Зважаючи на незначні обсяги активів недержавних пенсійних фондів порівняно з окресленими інститутами спільного інвестування ринку управління активами України, відмітимо той факт, що можливості інвестування пенсійних фондів обмежуються регулятивними вимогами, їх

роль на початковому етапі становлення моделі відповідального інвестування в Україні буде, як нам вдається, мінімальною.

Таблиця 3 - Динаміка обсягів активів інститутів спільного інвестування в Україні, 2009-2013 рр. (млн грн)

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	% приросту 2013 р. до 2012 р.
Обсяги активів усіх ІСІ, у т.ч.:	82540,92	95329,47	112691,06	139260,59	158424,47	13,8
- інтервальні	256,19	252,53	181,85	156,00	122,28	-21,6
- відкриті	240,72	286,07	227,00	160,54	103,20	-35,7
- закриті	6015,80	8351,82	8625,30	9445,63	8318,15	-11,9
- венчурні	76028,21	86439,05	103656,91	129498,42	149880,84	15,7
Обсяги активів усіх НПФ, у т.ч.:	534,207	630,564	638,965	773,914	725,444	-6,3
- професійні	67,363	71,900	71,130	73,109	96,718	32,3
- корпоративні	84,189	84,921	87,884	102,502	121,305	18,3
- відкриті	382,655	473,743	479,951	598,303	507,421	-15,2

* Складено авторами на основі [11]

Так, внаслідок виконаного аналізу структури вкладників усіх представлених типів інвестиційних фондів свідчать про те, що значну частку їх активів забезпечують вітчизняні юридичні особи, особливо у венчурних фондах. Це, на наш погляд, визначатиме пріоритетну роль на ринку відповідального інвестування, як і в більшості інших країн з ринком, що формується, саме інституційних, а не приватних інвесторів.

Власне кажучи, для приватних вкладників найбільш привабливими з точки зору відповідального інвестування можуть бути відкриті та інтервальні фонди. До речі, венчурні фонди, як нам вдається, не користуватимуться у них попитом. Пов'язано це, на думку авторів, з непрозорим механізмом інвестування та відбору проектів, недостатнім рівнем розкриття інформації щодо об'єктів інвестування та результатів роботи фондів, високим ступенем ризику (рис. 2).

Рисунок 2 - Структура активів інвестиційних фондів України за категоріями вкладників, 2013 р. (%). Складено авторами на основі [12]

Проведене дослідження структури активів інститутів спільного інвестування за фінансовими інструментами дало змогу визначити, що найбільш застосовуваними для вкладення фінансових ресурсів інструментами у розрізі усіх досліджуваних типів інвестиційних фондів є акції, векселі та

облігації підприємств. Водночас, відмітимо, що значно менший обсяг активів розміщується у ощадні сертифікати та державні внутрішні облігації, інші фінансові інструменти (рис. 3).

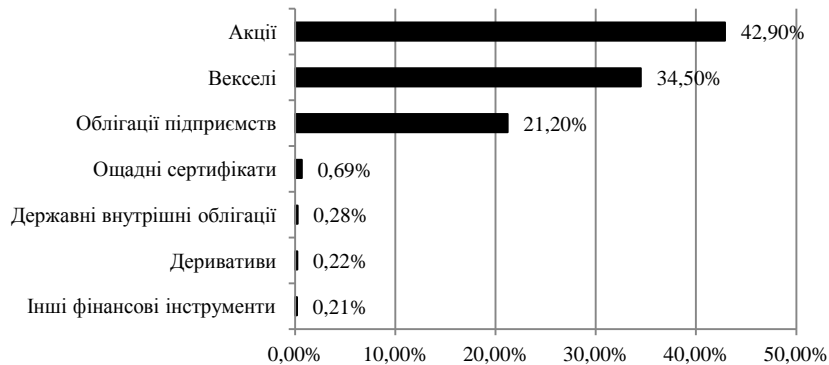

Рисунок 3 - Структура активів інвестиційних фондів України за фінансовими інструментами, 2013 р. (%). Складено авторами на основі [12]

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що основними інструментами розміщення активів відповідального інвестування в процесі становлення моделі ВІ в Україні можуть стати акції та облігації підприємств за умови відповідності суб'єктів, які їх випускають ряду критеріїв відповідального інвестування, що може бути реалізовано на практиці через внесення відповідних змін у процедуру допущення компаній до торгів на фондових біржах України.

Авторська експертна оцінка галузевої структури активів 10 інвестиційних фондів України, які за звітами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та НРА «Рюрік» є одними з найбільших за обсягом активів поміж відкритих та інтервальних інвестиційних фондів, дала змогу визначити ключові галузі економіки України, в цінні папери компаній яких переважно розміщують фінансові ресурси вітчизняні інвестиційні фонди [13] (рис. 4).

Рисунок 4 - Галузева структура активів інвестиційних фондів України, 2013 р. Складено авторами на основі [14]

Як бачимо на рис. 4, структура інвестиційних портфельів фондів України загалом представлена галузями важкої промисловості (більше 70,8% інвестованих активів). Підприємства цих галузей, за даними Державної служби статистики України, є основними забруднювачами навколишнього середовища країни.

До речі, станом на 2013 р. лише підприємствами переробної та добувної промисловості було здійснено 29 % та 21 % відповідно шкідливих викидів, а підприємствами-виробниками електроенергії, газу, пари близько 43 % (табл. 4).

Таблиця 4 - Галузева структура викидів забруднюючих речовин та діоксиду вуглецю, 2013 р.

Галузь економіки	Обсяг викидів забруднюючих речовин		Обсяг викидів діоксиду вуглецю	
	тис. т.	% до підсумку	тис. т.	% до підсумку
добувна промисловість (вугільна, нафтогазовий сектор)	921,2	21,4	4282,4	2,2
переробна промисловість у тому числі:	1230,9	28,7	82082,6	41,5
- коксохімічна промисловість	66,4	1,5	4823,8	2,4
- хімічна промисловість	38,8	0,9	4941,5	2,5
- металургія	1004,6	23,4	60520,6	30,6
електроенергетика	1838,9	42,8	104413,6	52,8
Інше	166,5	3,9	4332,6	2,2
Усього	4295,1	100,0	197618,0	100,0

* Складено авторами на основі [15]

Окреслене вище свідчить про те, що приймаючи рішення про формування інвестиційного портфелю з цінних паперів конкретної вітчизняної компанії, керівництво фонду, наголосимо, не враховує екологічний аспект діяльності проінвестованих об'єктів.

Зважаючи на це, можемо стверджувати, що наразі в українському бізнес-середовищі відсутні прояви відповідального інвестування.

Окрім цього, про безвідповідальне ставлення вищезазначених підприємств до навколишнього середовища, що в перспективі може впливати на рішення інвестора щодо розміщення активів ВІ є значні обсяги штрафних санкцій за порушення природоохоронного законодавства підприємствами перелічених галузей економіки та їх неповна сплата, які станом на 2012 р. склали 8605,4 тис. грн, або 44,6 % від загального обсягу штрафних санкцій підприємствам України. Однак фактично було сплачено лише 7136,6 тис. грн (табл. 5).

У зв'язку з цим відмітимо, що основними порушниками природоохоронного законодавства є підприємства вугільної та металургійної промисловості, сектору електроенергетики, які (див. рис. 4), складають суттєву частку активів інвестиційних портфелів фондів України.

Втім позитивним моментом, який свідчить все ж таки про поступове зростання відповідальності компаній за наслідки своєї діяльності на навколишнє середовище, на нашу думку, є зростання як капітальних, так і поточних витрат суб'єктів господарювання на природоохоронні заходи, особливо у хімічній (поточних у 2012 р. порівняно з 2011р. – на 22 %), металургійній промисловості (капітальних та поточних – на 21,4 % та 5,9 % відповідно), машинобудуванні (поточних – на 9,2 %) та електроенергетиці (капітальних та поточних – на 56,2 % та 9,5 % відповідно).

Таблиця 5 - Пред'явлені та фактично сплачені обсяги штрафних санкцій за порушення природоохоронного законодавства, 2012 р. (тис. грн)

Галузь економіки	Штрафні санкції		% пред'явлених санкцій до загального їх обсягу по країні
	пред'явлені	фактично сплачені	
добувна промисловість (вугільна, нафтогазовий сектор)	2564,8	2231,1	13,3
переробна промисловість у тому числі:	11273,3	13145,4	58,4
- коксохімічна промисловість	329,3	329,3	1,7
- хімічна промисловість	691,0	690,6	3,6
- металургія	2341,1	2000,0	12,1
- машинобудування	502,0	547,9	2,6
електроенергетика	1987,9	1191,6	10,3
будівництво	189,3	146,1	0,9
Загальний обсяг штрафних санкцій для представлених галузей	8605,4	7136,6	
Сукупна частка пред'явлених штрафних санкцій для представлених галузей	-	-	44,6
Загальний обсяг штрафних санкцій в цілому по країні	19296,7	19843,7	-

* Складено автором на основі [16]

Таким чином, автори вважають, що для ефективного становлення моделі відповідального інвестування в Україні в рамках зазначених сфер необхідним є не лише добровільне усвідомлення представниками бізнесу відповідальності за результати своєї діяльності на навколишнє середовище, персонал, суспільство та акціонерів, а й розробка та проведення послідовної державної відповідальної політики у всіх перерахованих сферах.

ВИСНОВКИ

У результаті виконаної оцінки перспектив та стратегічних орієнтирів формування й розвитку відповідального інвестування в українському бізнес-середовищі було виявлено, що наразі відповідальне інвестування в Україні знаходиться в процесі становлення і на початковому етапі свого розвитку характеризуватиметься поодинокими інвестиціями низки представлених на ринку управління активами України інвестиційних фондів, портфель ВІ яких включатиме компанії крупної та середньої капіталізації стратегічно важливих для вітчизняної економіки галузей (машинобудування, електроенергетика, металургія, сектор фінансових послуг) за умови підвищення показників їх корпоративної відповідальності.

Встановлено, що стримуючими чинниками цього процесу будуть: відсутність спеціалізованої інформаційно-аналітичної та регулюючої інфраструктури; незначна кількість та низький рівень підготовки нефінансової звітності; слабкий рівень інформованості інституційних гравців ринку ВІ в частині його переваг.

GUIDELINES OF STRATEGIC FORMATION OF SOCIALLY RESPONSIBLE INVESTMENT IN UKRAINE

L. P. Petrashko,

T. V. Romanok,

*State University "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman",
54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, 03680, Ukraine*

In the paper, general prerequisites, country characteristics and models of responsible investment in transnational business have been considered. The authors offer comparative characteristic of positions of individual countries with emerging economies and Ukraine in the global rankings. They demonstrate the dynamics of the number of collective investment institutions in Ukraine; the dynamics of volumes of assets of collective investment institutions in Ukraine; the submitted industrial structure of pollutant emissions. The strategic benchmarks of Responsible Investment in Ukraine have been determined.

Keywords: *Ukraine, the model of investment, asset management market, joint investment, environment, emissions.*

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО ОТВЕТСТВЕННОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Л. П. Петрашко,

Т. В. Романюк,

*ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет
имени Вадима Гетьмана»,
пр. Победы, 54/1, г. Киев, 03068, Украина*

Рассмотрены общие предпосылки, страновые особенности и модели ответственного инвестирования в транснациональном бизнесе. Приведена сравнительная характеристика позиций отдельных стран с формирующимся рынком и Украины в глобальных рейтингах. Показана динамика количества институтов совместного инвестирования в Украине. Проанализирована динамика объемов активов институтов совместного инвестирования в Украине. Представлена отраслевая структура выбросов загрязняющих веществ. Определены стратегические ориентиры развития ответственного инвестирования в Украину.

Ключевые слова: *Украина, модели инвестирования, рынок управления активами, совместное инвестирование, окружающая среда, выбросы.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Щодо тенденцій розвитку економіки України у 2013-2014 роках: аналітична записка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1109/>
2. Рейтинг экономик по Индексу легкости ведения бизнеса 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/rankings>
3. Index of Economic Freedom 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/ranking>
4. Environmental Performance Index 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epi.yale.edu/epi/country-rankings>
5. Human Development Report 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>
6. Schwab Klaus. The Global Competitiveness Report 2013-2014. – World Economic Forum, 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf

7. Corruption Perceptions Index 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/>
8. Рейтинг стран мира по уровню устойчивости общества 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/sustainable-society-index/info>
9. Індекс інвестиційної привабливості Європейської Бізнес Асоціації І квартал 2014 р.. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eba.com.ua/static/indices/iai/index23_results_ukr.pptx
10. Аналітичний огляд ринку управління активами в Україні 2010 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua/files/articles/1422/57/2010.pdf>
11. Аналітичний огляд ринку управління активами в Україні 2010 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua/files/articles/1422/57/2010.pdf>
12. Аналітичний огляд ринку управління активами в Україні: результати 2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua/files/articles/1954/11/2013-f.pdf>
13. Річний звіт НКЦПФР за 2012 рік: Інновації для розвитку ринку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1370875350.pdf
14. Результати діяльності ІДПІФ «Орион». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://upicapital.com/fund/orion/6.00/results>
15. Довкілля України у 2013 р.. – Державна служба статистики України, 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/ns_rik/analit/arhiv.htm
16. Власенко Н.С. Статистичний збірник «Довкілля України» за 2012 рік. – Державна служба статистики України, 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm

Надійшла до редакції 11 листопада 2014 р.